

DE BOSSCHEN VAN KENNEMERLAND;

DOOR

F. W. VAN EEDEN.

(*Vervolg en slot van blz. 192*).

Niet ver van deze plaats ligt de oude herberg „het Kraantje-lek”, het paradijs der Haarlemsche jeugd. Daar staat een der oudste en merkwaardigste voortbrengselen van het plantenrijk in Haarlems omstreken, een holle iep (*Ulmus suberosa* L.), wiens korte stam een verbazenden omvang bezit. De boom is geheel hol, en uit zijn dikke, bouwvalachtige wanden groeijen van boven dikke takken en vormen een breede groene bladerkruin, zoodat hij in de verte gaaf schijnt. — Deze boom is een der dikste van Haarlems omstreken. — Te midden van het gulle zand, aan den voet van den stuivenden Blinkert, staat deze kolos daar als het prachtigste monument van het oude Haarlemsche woud.

De stam heeft een omvang van 6 Ned. el; en de ouderdom des booms wordt door de bewoners van het oord gerekend op 500 jaren, welke berekening niets onwaarschijnelijks heeft. Hij is de laatste van een groep dikke boomen, waarvan in het begin dezer eeuw nog twee aanwezig waren; zijn takken moeten nog voor vijftig jaren een verbazenden omvang hebben gehad. — Alleen de prachtige populier in den Paviljoenstuin wint het van hem en meet 6½ el in omvang onder aan den stam.

Kraantje-lek ligt aan den noordelijken uithoek van eene schilderachtige duinvlakte, vroeger uitgestrekter, lager, en met een waterplas, het Volmeer, bedekt, waaruit waarschijnlijk de Haarlemsche Beek haar oorsprong nam. Ook hier heeft men verondersteld, dat een heiligdom

onzer voorvaderen geweest is, en in deze veronderstelling ligt niets ongerijms. Ja ik zou in het denkbeeld kunnen komen, dat hier in het bosch bij het meer, en op weinig afstand van de zee, de eerste tempelhut of Harah ter eer van moeder Aarde in deze streken is gevestigd geworden. De Zeeuwsche volksgodin had ook haar heiligdom aan den zeekant. Bij het volk is Kraantje-lek sedert onheugelijke tijden als plaats van vermaak in hooge eer.

En gelijk wij in onze bosschen nog de bloemen van het oude woud terugvinden, zoo zien wij bij het Haarlemsche volk, in zijn vrolijke togten naar Kraantje-lek en in het vieren van den Hartjesdag de sporen van de voormalige eeredienst van de Aarde, Hertha, onze groote en goede moeder.

Kraantje-lek, evenals het Volmeer, is een der gedeelten van de oude woudstreek, die het laatst door het zand der duinen zijn ondergestoven, en de dikke boom is daarom een zeer merkwaardig overblijfsel uit den woudtijd.

De bodem is hier ook in andere opzichten klassiek. In de „Nederlandsche Volks-overleveringen en Godenleer” van Mr. L. PH. C. VAN DEN BERGH lezen wij van een dorp Ruk-aas, dat, volgens het verhaal van den kastelein, aldaar in overouden tijd moet gelegen hebben. — Bij deze overlevering kan ik nog een andere voegen: Ook de Zandvoortsche vischlieden noemden nog tot vóór korten tijd de plaats Ruk-aas of Rokkes. Bij hen was 't een gewoon gezegde, bijna een spreekwoord: „Als we 't Rokkes maar over zijn.” Sedert echter de Zandvoorders hun weg niet meer over Kraantje-lek, maar langs een gemakkelijker zijpad nemen, is dit spreekwoord in onbruik geraakt. Het is dus misschien belangrijk, het hier voor de vergetelheid te bewaren.

| Het woord Ruk-aas of Rokkes herinnert door zijn uitgang aan Noordsche afkomst, maar 't geen mij het merkwaardigst schijnt, aan RORUK, den Deenschen prins, die in 826 Kennemerland in leen ontving van LODEWIJK den godvruchtige. Die RORUK (Hrörek) was de broeder van den beroemden Deenschen vorst HARALD HARFAGR, en zijne moeder eene kleindochter van den Frieschen koning RADBOUT. — Welligt bewijst de volksoverlevering, dat hier door de Noormannen op den ouden weg naar zee eene sterkte is gebouwd, die in den grafelijken tijd is ondergestoven, verwoest of verlaten. — Niet ver van Overveen, in de Rampenlaan, vindt men nog een nietig overblijfsel van het kasteel Rolland, dat, volgens de overlevering, het eerst is gesticht door ROLLO of ROELAND.

(Hrolf), neef van RORUK, en wegens zijn wreede invallen en plunderingen in Holland en Zeeland berucht.

Maar aan Kraantje-lek is nog een andere herinnering verbonden. — Op den Blinkert was het, dat WITTE VAN HAEMSTEDE, Grave Floriszoon van Holland, in 1304 met zijn dapperen verscheen om Holland te bevrijden van de woeste benden van GWY VAN VLAANDEREN, den aanmatigenden Belg.

„Heer WITTE VAN HAEMSTEDE”, zegt de Kronijk, „quam uit Zirixzee met eenen Hoeboot, ende seilde buten omme, ende quam an tot Santvoerd, ende quam binnen Haerlem, daer vielen hem bij die Carmerlaers alle, ende ontwant zyn standaard, daer eenen roede Leeuwe in stont met eenen blauwen bastoene, doe riepen sy alle, man ende wyf, God hebts danc die ons dit bluet van Hollant heeft toe gesant ende toghen allen mit hem uit ende sloegen die Vlamingen ende verjaechdese tot Leyden toe.”

Hollands kinderen mogen dit alles steeds blijven gedenken, als zij spelen rondom den boom van het oude Kraantje-lek. Zij mogen waken, dat die boom niet door schendende handen worde geveld.

De iepen of olmen zijn in de duinstreken zeer algemeen, vooral de kurkiep, waartoe onze boom behoort en die zich vooral door de fraaije dikke, kurkachtige schors der jonge takken onderscheidt. Deze iep blijft veelal heesterachtig en is het talrijkst in de boschjes, die onmiddellijk aan de duinen grenzen.

Eenigzins oostwaarts van Kraantje-lek is een met eiken en dennen begroeide heuvel, waar de gewone heideplant (*Calluna vulgaris* SALISB.) in het wild gevonden wordt. Deze heuvel is een der hoogste punten van de hofstede Elswoud. Langs grazige of met mos bedekte lommerrijke voetpaadjes dalen wij af in een eerwaardig park met prachtige, oude boomen, groene grasvlakten en kronkelende vijvers. — Hier en daar vertoont zich een weiland, door bosch omringd en met groepjes boomen beplant. Elswoud is een der grootste en schoonste buitenplaatsen rondom Haarlem en verdient den naam van landgoed. Elzen vindt men er niet veel; de naam is overoud en herinnert aan den tijd toen hier nog woeste, drasse houtgronden lagen, die later door de duinen zijn bedekt geworden. Het oostelijke gedeelte der plaats is laag, weinig heuvelachtig en herinnert, even als Vogelenzang en Berkenrode, aan het Haagsche Bosch. Hier groeit de Muur-latuw

(*Lactuca muralis* FRESEN.), eene plant met fraaije, vindeelige, getande bladeren, die in Haarlems omstreken zeldzaam is en ook bij Wassenaar groeit. Aan de westzijde is de grond heuvelachtig en toont het landschap overeenkomst met de binnenduinen van Groenendaal en Boschbeek. Aan de noordzijde vindt men de meeste dennen. Hier groeit in de schaduw der beuken het laddermos (*Climacium dendroides* W. et M.), een mossoort, die als een klein boompje met een kroontje gevormd is. Dit mos komt op vele lommerrijke plaatsen om Haarlem voor, doch op Elswoud alleen prijkt het met zijne zoo zeldzame roodbruine vruchtjes.

Elswoud is merkwaardig door het prachtige moskleed, dat overal den grond bedekt en in den winter en in het vroege voorjaar een warme zomersche tint aan het landschap geeft. Vooral het glanzig-groene driekantige dekmos (*Hylocomium triquetrum* Sch.) bedekt daar den bodem tot onder de stammen der zwaarste boomen. Sommige dier boomen hebben onder de beschutting der nabijzijnde duinen een aanzienlijken omvang verkregen; vooral de linden vóór den ingang en eenige beuken en berken aan de westzijde. Zelfs de sparren aarden op Elswoud beter dan ergens in den omtrek, en men staat verbaasd, hier zulke overoude en ontzaggelijke exemplaren van dezen anders in Holland zoo weerbarstigen boom te vinden.

Op de helling van een steilen heuvel, aan den rand van den vijver, staan eenige zonderling vertakte sparren, waarbij de hoofdstam tegen den regel, den-achtig in takken verdeeld is, en de houding dus eenigzins tot die der dennen nadert.

De bosschen tusschen Overveen en het Bloemendaalsche Bosch zijn kennelijk van later dagteekening dan dit bosch of de houtgronden, die wij tot nu beschouwd hebben. Zij zijn meest in de vorige eeuw met groote moeite en kosten op de duinhelling aangelegd. Op Lindenheuvel, een der schoonste van deze buitenplaatsen, vindt men nog een monument met een Latijnsch opschrift, waarin aan DAVID VAN DER POORTEN hulde gebracht wordt voor de beplanting der woeste duinen met welig houtgewas.

De duinen, waarop deze plaatsen zijn aangelegd, vormen over eene lengte van ongeveer een half uur gaans een breeden voorsprong en wijken bij Saxenburg of het Bloemendaalsche Bosch plotseling terug, zoodat de buitenplaats Duin-en-Daal, die ook langs de duinhelling

is aangelegd, een goed eind verder van den straatweg verwijderd is. — Wanneer men een rechte lijn van het zuiden tot het noorden trekt, van Elswoud tot Saxenburg, dan gaat deze lijn bij Overveen midden door duinen en komt bij Saxenburg weder in de vlakte. Voor mij een bewijs, dat laatstgenoemde plaats als boschgrond even oorspronkelijk is als de bosschen, die vroeger een gedeelte van het Hollandsche Woud moeten hebben uitgemaakt. De op de helling der duinen liggende, later aangelegde bosschen zijn kennelijk aan het groot aantal dennen, daar deze boom het meest voor de aanplanting is gebezigd. Ook de merkwaardigste planten, die er groeijen, zijn eerst in later tijd in Nederland genaturaliseerd, gelijk de zijdeplant (*Asclepias Cornuti* DNE.), een prachtige, hooge plant, met breede bladeren en trossen van rooskleurige bloemen, die door groote, met zijdeachtige draden gevulde zaaddoozen worden gevolgd. Deze plant is op Lindenuel heel talrijk en waarschijnlijk in de vorige eeuw daar verwilderd. Op deze plaats groeit voorts een breedgesteelde vorm der *Oenothera muricata* L., eene plant, die vóór 200 jaren uit Amerika is overgekomen; verder het blaauwe klokje (*Campanula rotundifolia* L.) en de dopheide (*Erica Tetralix* L.), welke beide in Gelderland zoo menigvuldig zijn en hier waarschijnlijk met de dennen zijn overgebracht. — Ook de *Elodea canadensis* MICH., deze schadelijke waterplant uit Noord-Amerika, die sedert weinige jaren eerst in Nederland begonnen is de vischvangst en scheepvaart in grachten en vaarten te belemmeren, heeft zich in 1866 het eerst in deze streek vertoond, en wel in de vaart der groote zanderij achter Overveen en op de buitenplaats Vaart-en-Duin. — Tot de merkwaardigste bladmossen op den genoemden duin-voorsprong behoort de *Fissidens adianthoides* HEDW., die zich door uitgespreide vederachtige blaadjes onderscheidt; tot de zwammen de sierlijke gewelfde aardster (*Geaster fornicatus* FR.).

Bij Saxenburg wijken de duinen, zooals gezegd is, plotseling terug, en vertoont zich eene grazige vlakte, die zich langs het duin noordwaarts uitstrekt. Aan de westzijde is deze vlakte door de zeeduinen begrensd; ten oosten verheft zich eene reeks binnenduinen, waar de buitenplaatsen Wildhoef, Aelbertsberg en de zoogenoemde Schapen- of Molenduinen gelegen zijn.

Saxenburg met de daarom liggende plaatsen de Rijk, Buitenrijk en Sparrenheuvel is ongetwijfeld een der oudste Haarlemsche bosschen.

Enkele partijen in dat bosch hebben werkelijk het voorkomen van een der eeuwenoude bosschen van Duitschland. Het golvende terrein is met donkergroen fluweelachtig mos bedekt; de zware eiken geven een frissche koelte en op den heldersten dag een zeker plegtig halfdonker. Hier en daar groeit onder de oude, bemoste en met klimop begroeide stammen in plaats van eentoonig hakhout, het onderhout, het oorspronkelijk kreupelhout der wilde bosschen; de lijsterbes, de meidoorn, de papenmuts, de hazelaar, de sneeuwbal; het staat woest dooreen, nu eens dik, dan weder doorzigtig.

Op sommige plaatsen zien wij onder de eiken en linden tallooze jonge beukenboompjes opstaan, een verschijnsel, dat zich hier in sterker mate vertoont dan in den Haarlemmerhout. In de nabij gelegen bosschen van de Rijk, Sparrenheuvel en Wildhoef bestaat het onderhout ook veel uit sparren, die in groote menigte onder de hooge eiken en beuken opstaan en tot eene zekere hoogte welig groeijen. Dit opstaan van sparren, dat ik ook in de bosschen van Vogelenzang en Elswoud heb waargenomen, acht ik een merkwaardig verschijnsel in Holland, waar de sparren niet tot de inheemsche boomen gerekend worden. In de beukenbosschen van Boekenrode daarentegen zien wij geen opslag. Wij hebben hier in het klein uitmuntende voorbeelden van de opeenvolging der boomsoorten in de natuur, waardoor na verloop van eeuwen de eene soort de andere eindelijk geheel verdringt.

Onder de kleinere planten ontmoeten wij oude kennissen, die wijzen op een zeker verband tusschen deze plaats en die, welke wij vroeger hebben beschouwd. In het voorjaar zien wij hier dezelfde bosch-anemone, die wij in den Hout en op Groenendaal hebben gevonden; hier zijn hare bloemen talrijker, niet alleen wit en rooskleurig, maar ook in violette en donkerroode tinten; onder de zwaarste boomen wiegelen ook hier de lange teedere stengels en sierlijke pluimen van het gierstgras (*Milium effusum* L.), dat wij op Berkenrode hebben ontmoet. Maar Saxenburg heeft ook zijn eigenaardige planten. Langs de randen der graslanden zien wij in den zomer de zilverkleurige haver (*Avena caryophyllaea* WIGG.), een lage grassoort met teedere, zilverachtige bloempluimen, de geelbloeiende rupsklaver (*Medicago falcata* L.); in het hakhout aan de noordelijke zijde het zeldzame ruwachtige gierstgras (*Milium scabrum* MERT.), dat om Haarlem nergens anders groeit dan hier en bij Bentveld, en het talrijke, doch niet overal groeiende biggekruid (*Hypochaeris*

radicata L.), met gele, schorseneelachtige bloemen. — Maar de zeldzaamste plant van Saxenburg is de wilde tulp (*Tulipa sylvestris* L.), die sedert een paar jaren daar op eens is te voorschijn gekomen, en wel op eene plaats, waar vroeger zware boomen stonden. — Toen ik deze plant daar het eerst vond, dacht ik, dat zij uit een of anderen tuin verwilderd was, doch dit is bij nader onderzoek niet bevestigd geworden. De plaats, waar zij groeit, is geheel door bosch ingesloten; nergens in de naaste omgeving worden die tulpen gekweekt; daarenboven werd mij door den stokouden opzigter verzekerd, dat zij er niet ingebracht waren, maar het jaar na het omhakken der groote boomen op eens in vrij groot aantal waren te voorschijn gekomen en hem zelven zeer verrast hadden. Toen ik een der planten wilde uitgraven, bleek het, dat de bol ongeveer 1 el diep in den grond zat. — Wij hebben dus hier een zeer merkwaardig verschijnsel: Zaden, die waarschijnlijk eeuwen lang in den bodem hebben gesluimerd en door een toeval weder ontwaken. Maar behalve dit bewijs voor de kracht van het sluimerende leven der plant, — was mij het vinden der wilde tulp welkom, omdat ik daardoor op nieuw in mijn overtuiging van de oudheid van het bosch bevestigd werd. Het bosch van Saxenburg heeft, mijns inziens, sedert de middeleeuwen nimmer opgehouden bosch te zijn; het prijkte nog in vollen luister, toen de kasteelen van Vogelenzang, Berkenrode, Aelbrechtsberg, Broderode, Teylingen en Velsen nog werden bewoond.

De wilde tulp is in ons vaderland, behalve bij enkele oude kasteelen, voornamelijk gevonden op verschillende plaatsen in Friesland, n.l. bij Leeuwarden, Huizum, Stiens, Jelsum, Kornjum, Weidum en in Ferwerderadeel, en ook in de nabijheid van Noordwijk en Hoorn. Zij werd waarschijnlijk bij de kasteelen tot sieraad gekweekt en is later verwilderd; de talrijke groeciplaatsen in Friesland evenwel spreken ook voor haar oorspronkelijkheid. Nemen wij dit aan, dan levert ons haar voorkomen in Friesland, bij Hoorn, op Saxenburg en bij Noordwijk een bijdrage tot bevestiging der overleveringen, die verhalen dat de bosschen van Friesland eenmaal aan die van Holland waren verbonden.

De lange, smalle, grazige vlakte, die van Saxenburg tusschen de buiten- en binnenduinen noordwaarts loopt, bezit eene historische vermaardheid. Aan het begin der vlakte is een klein boschje, waarin een kelder en een vervallen stuk muur de plaats aanwijzen waar het slot

Aelbrechtsberg of het Huis te Bloemendaal gestaan heeft. Dit slot is waarschijnlijk door FLORIS II omstreeks 1100 gesticht. Digt bij dit boschje loopt midden door de vlakte een vrij groote, onregelmatig breede waterplas, gewoonlijk het meertje genoemd. Dit meertje is aan zijn andere zijde begrensd door een ander, zeer digt begroeid boschje met drassigen bodem en vormt daar een kleine kreek, die ter wederszijden met talrijke rietgrassen begroeid is. Het bevat veel klei, en onder de planten, die in de boschjes en het omringende weiland groeijen, zijn er, die gewoonlijk langs of in de nabijheid der groote rivieren gevonden worden. — Zoo zien wij hier de ruige basterdwederik (*Epilobium hirsutum* L.), met zijn hooge stengels en groote roode bloemen, en vooral de ruige weegbree (*Plantago media* L.), eene plant, die overal langs den IJssel groeit en in Haarlems omstreken alléen hier voorkomt. Niet ver van daar, aan den voet der Molenduinen, groeit de Cypresbladige wolfsmelk (*Euphorbia Cyparissias* L., var. *Esuloides* D. C.), ook een rivierplant, die veel langs den IJssel gezien wordt. — Heeft hier vroeger een rivier gestroomd? — De overlevering antwoordt hierop bevestigend, en noemt zelfs den Rijn. De ligging van het meertje in de lange, smalle, zeer grazige en lage vlakte, de bouwvallen van kasteelen in den omtrek, de rivierplanten, dit alles pleit voor de vroegere aanwezigheid van een breedten rivierarm, die later, misschien bij de inbraak der Zuiderzee, is verzand; hetzij dan dat deze arm in verband heeft gestaan met een vroegere uitmonding van het tegenwoordig IJ in zee of met de aloude beek Kinheim, of ook met een van het zuiden komende rivierarm, die ongeveer zou moeten gelooopen hebben omstreeks Volmeer en Bentveld, eene streek, die thans onder het duin is begraven. Dat het slot Brederode eenmaal door een groot water is omringd geweest, houd ik voor zeker. De daar rondom liggende weilanden zijn rijk aan klei. Tot heden is echter de overlevering door geologen en oudheidkundigen meer tegengesproken dan bevestigd geworden. — In hoever die tegenspraak gegrond is, durf ik niet beslissen, doch ik meen, dat een grondig wetenschappelijk onderzoek op de plaats zelve nog niet heeft plaats gehad. Wij zien het, de omstreken van Haarlem zijn ook voor geschiedvorschers en geologen nog een weinig bearbeid terrein.

Een eind verder op de vlakte, ongeveer in het midden tusschen de bouwvallen van Aelbrechtsberg en Brederode, ligt het krankzinnigen-

gesticht Meerenberg. Als graaf FLORIS en heer SICCO nog eens konden terugkomen, zij zouden misschien erkennen, dat het menschedom is vooruitgegaan, maar tevens zouden zij zeker beweren, dat de mensch als individu nog dezelfde is als ten tijde van NEBUCADNEZAR en ORLANDO FURIOSO. Op de kleine heuveltjes langs Meerenberg is het fraaije roze-rood bloeiende zeepkruid (*Saponaria officinalis* L.) zeer algemeen.

De duinhelling van Saxenburg of liever van Duin-en-Daal tot den bouwval van Brederode is een der meest romaneske en schilderachtige plekjes van het oude Kennemerland, en was reeds voor vele eeuwen om hare schoonheid beroemd. — Hier lag het voormalige Zomerzorg, hier liggen de Blaauwe Trappen en het nog tegenwoordig druk bezochte Velserend. De helling is hoog en vormt verscheidene schilderachtige bogten. Van onder tot boven is zij met groote, woest dooreenstaande, kromme, knoestige, dikwijls horizontaal overhangende boomen, meest eiken, bedekt; daartusschen groeijen beuken en popels. De grond en de oude stammen zijn dik met donkergroen mos bekleed en herinneren aan Saxenburg, Elswoud en Vogelenzang. Smalle paadjes leiden omhoog; nu en dan met houten trapjes voorzien, die het opstijgen niet gemakkelijker maken. De oude steenen trappen zijn verdwenen, maar zooals het bosch nu is, moet het ook geweest zijn in den grafelijken tijd. — Eene plant, die aan dien tijd herinnert en in groote menigte in deze streek gevonden wordt, is de *Aristolochia Clematitis* L. (pijpbloem of sarrazijnkruid). Dit kruid groeit ongeveer $\frac{1}{2}$ el hoog en heeft ronde bladeren en pijpvormige, zonderlinge, lichtgele bloemen. Het loopt zeer in het oog, zoowel door den bijzonderen vorm als door de verbazende menigte, waarin het bij elkander groeit. — Volgens de overlevering, is deze plant door de kruisvaarders uit het Oosten hier gebragt, en het eerst in de kloostertuinen en bij de kasteelen gekweekt. Thans is zij echter zoo talrijk, dat zij van Meerenberg tot in de Breesaap een kenmerk van den plantengroei vormt. — Zeldzamer en alleen langs de Blaauwe Trappen vindt men *Thalictrum minus* L., een plantje met fijne, lichtgroene, talrijke blaadjes en lichtgele, teedere bloemen, hetwelk in 't geheel niet kan vergeleken worden met de alledaagsche bloemen, die men, zoo gezegd, overal langs de paden van het beschaafd Europa vindt, — maar dat niet weinig bijdraagt om onze Nederlandsche flora een zelfstandig karakter te geven; gelijk wij dit ook kunnen zeggen van eenige andere planten, zooals de duindoorn (*Hippophaë rham-*

noides L.), het vlieszaad (*Corispermum Marschalli* STEV.) en het ruw-achtig gierstgras (*Milium scabrum* L.) — Deze planten toch zijn in Europa lang niet algemeen en aan zekere bepaalde streken gebonden.

Aan het einde van de Blaauwe Trappen ligt een duinbeekje tusschen het geboomte verscholen, het zoogenaamde „Amoureuze Beekje”, dat, volgens de overlevering, elk, die daaruit drinkt, zijn eigenschap meêdeelt. — Voorzigtig! — want het opschrift: „verboden toegang” doet ons denken aan het verloren Paradijs.

De duinhelling, die zich van de Blaauwe Trappen over de plaatsen Jagtlust en Duin- en Kruidberg noordwaarts uitstrekt, is minder zwaar begroeid; men vindt er echter zeer oude, zware dennen, veel beuken, wilgen en ook hier en daar kruisbessen, evenals op de helling bij het Volmeer. Hier is ook een groeiplaats van het sneeuwkllokje en van den heggepalm (*Buxus sempervirens* L.); de laatste echter waarschijnlijk verwilderd. — De plantengroei bewijst echter ook hier, dat de ligging der duinhelling sedert vele eeuwen niet veranderd is. — Op Duin- en Kruidberg groeit in de eiken- en dennenboschjes langs de duinhelling zeer algemeen het peperboompje (*Daphne Mezereum* L.), kenbaar aan den naakten stengel en de vroeg ontlukende rooskleurige bloempjes. Deze plant komt in ons vaderland, behalve hier, slechts op enkele plaatsen van Gelderland en Limburg voor.

Tusschen het digte geboomte klimmen wij de helling op; hoe hooger wij klimmen, hoe lager de boomen, hoe kaler de grond; wij zien eindelijk slechts enkele groepjes dennen en bevinden ons weldra in de opene duinen. — Maar midden in die duinen zien wij weder groene boschjes. Wij spoeden er heen en erkennen het gewone, sprekende karakter der duinboschjes. Eerst hier en daar een zilvergrijze duindoorn, dan ook een enkele lage berk, een klaterpopel, eindelijk weer berken en kruipwilgen, en daartusschen het duinriet (*Calamagrostis Epigeios* KORN); ten laatste het boschje zelf, door riet omringd en in het laagste gedeelte der vlakte gelegen. — Hier groeijen vooral berken, ligusters, sneeuwballen, eiken, klaterpopulieren en hier en daar een den als schutspatroon. Wij dringen door dit boschje en komen op een breed, met hoog gras begroeid veld, waar hier en daar lage bermpjes groeijen. De grond is hier drassig en veenachtig. In de verte noordwaarts zien wij meerdere boschjes met dennen en hooger geboomte. Maar ook regts en links, overal zien wij boschjes. — Wij zijn hier in de Heerenduinen

en naderen de Velser bosschen en de Breesaap, een uitgestrekte, vruchtbare duinvlakte, waar welige graan- en bouwlanden het oog verrassen. — De oorspronkelijke en zeldzame planten, die in de Heerenduinen groeijen, bewijzen ons, dat deze streek sedert vele eeuwen onveranderd gebleven is. Hier was het geliefkoosde jagtterrein der Hollandsche graven en naderhand ook van de stadhouders. Van deze streek zingt AMPZING: (*Beschryving ende lof der Stad Haerlem*, bl. 74)

Hoe dickwyls komt de Prinz in Breroos wyde palen?
 Hoe dickwyls menig wild uyt onse duynen halen?
 Hoe meen'ge snelle Hind, hoe menig wacker Hart
 Word op der Heren jagt gevangen en benard?

Uit deze regels blijkt, dat daar in het begin der 17e eeuw nog herten in het wild gevonden werden.

De denneboom bereikt hier eene vrij aanzienlijke hoogte. Ook eiken, berken en popels vindt men hier en zelfs eenige lage elzen, op de plaatsen, waar de grond door kleine beekjes of smalle watergeulen doorsneden is. — In en langs die geulen prijken in den zomer duizende lichtvioletten bloemen van de watermunt (*Mentha aquatica* L.) en hier en daar de breede, zwaardvormige bladeren der gele iris. Onder de dennen op de kleine heuveltjes groeijen geheele troepen van het sierlijke wintergroen (*Pyrola rotundifolia* L.) en daartusschen een enkele *Anacamptis pyramidalis* RICH., met hare donkerroode bloemen, een van de zeldzaamste en schoonste der Nederlandsche Orchideën. De Heerenduinen grenzen ten zuidoosten aan de reeds genoemde buitenplaats Duin- en Kruidberg, een zeer oude plaats, wier naam reeds doet blijken, dat dit oord ten allen tijde rijk aan planten geweest is. De grond heeft hier, gelijk vooral ook onder Velsen en Santpoort, een roode tint van de klei, die daar is achtergelaten door vroegere overstromingen van het IJ of door den veronderstelden verzanden rivierarm.

Hoe meer wij noordwaarts gaan, hoe meer ook de plantengroei een ander karakter aannemt. De bosschen van Waterland en Watervliet hebben op vele plaatsen het vochtige, sombere karakter van het Haagsche Bosch, welk karakter wij in de oudste bosschen rondom Haarlem hier en daar hebben weder gevonden. Een der meest talrijke planten in en bij de Velser bosschen is de pinksternakel (*Pastinaca sativa* L.) met hare gele bloemschermen, maar vooral het purpere huislook of de smeerwortel (*Sedum purpurascens* KOCH)

met sierlijke, vette, zeegroene bladeren en laat ontluikende, purper-roode bloemen. Deze plant, die wij reeds in den Hout hebben gevonden, komt in al de oude bosschen van Holland, Zeeland en Friesland voor, zonder daarom zoo gemeen of alledaagsch te zijn, als de paardbloem, het maagdeliefje en de gewone weegbree. Zij kan op eene lijn geplaatst worden met de bosch-anemone, het lelietje der dalen en den duindoorn. De *Sedum purpurascens* is een echte Rijnplant. Zij groeit van Zwitserland af langs de beide Rijn-oevers tot in de Nederlanden en is elders in Duitschland niet algemeen. Zij is dus bij uitstek eigenaardig aan ons-land, en kan een der nationale planten van Nederland genoemd worden. Voorheen plagt men in de plantengeographie eenvoudig de naamlijsten der planten van de verschillende landen te vergelijken en daarnaar het karakter van elk land te bepalen. Hierdoor echter handelde men onregtvaardig, omdat men een land, waar zekere plant schaars voorkomt, gelijk stelde met een ander land, waar zij talrijk groeit. Zoo zou men bij een oppervlakkige vergelijking meenen, dat Nederland geen eigenaardigen plantengroei bezat en slechts als een gedeelte van Duitschland kon worden aangemerkt. Gaat men evenwel opmerkzaam de algemeene verspreiding van elke soort op zichzelf na, dan komt men tot gansch andere uitkomsten. Nederland is (Limburg uitgezonderd) zoowel geologisch als botanisch, een even zelfstandig en karaktervol land als Zwitserland. Als wij 't niet wisten, zou de *Sedum purpurascens* het ons kunnen leeren.

De Velser bosschen en de gedeeltelijk met hout begroeide vlakte van de Breesaap zijn rijk aan zeldzame inlandsche planten. Onder anderen groeijen hier de gestreepte klaver (*Trifolium striatum* L.), het woekerend warkruid (*Cuscuta Epithymum* L.), de witte hegge-clematis (*Clematis Vitalba* L.), het harlekijns standelkruid (*Orchis Morio* L.), het knollige langgras (*Arrhenatherum elatius* L. v. *bulbosum*), het kelkgras (*Triodia decumbens* L.), de blaauwe bremraap (*Orobancha coerulea* VILL.), die op de *Achillea Millefolium* woekert en om Haarlem alleen hier en bij het meertje van Bloemendaal gevonden is, en op Westerveld, de scheefkelk (*Iberis umbellata* L.).

De Velser bosschen hebben veel van hun schoon verloren, sedert de doorgraving van het Amsterdamsche zeekanaal daar begonnen is en tevens een spoorweg door die streken loopt. De stilte en de eenzaam-

heid ontbreken er meer en meer; de fraaiste hoogten zijn geslecht. Het liefelijke, zwijgende rijk der planten moet plaats maken voor dat van den woelenden en tierenden mensch. — Doch hierover treuren wij niet. — De mensch, die, zijn aanleg miskennend, alle ontwikkeling haat en wiens eentoonig leven tusschen werktuigelijken arbeid en niets beduidende genietingen is verdeeld, levert een treurig schouwspel op. Maar waar de mensch zijn aanleg waardeert, zijn verstand ontwikkelt en door stoute ondernemingen de natuur weet te leiden en te beheerschen, daar is het aanschouwen van hem en zijn arbeid niet minder verheffend dan de beschouwing der natuur. — In het eerste geval is de mensch een ziekelijk ontaard voorwerp, in het tweede een echte zoon zijner moeder, de aarde.

Op de hooge tinnen van den bouwval van Brederode wiegelt de muurbloem (*Cheiranthus Cheiri* L.) en siert in den voorzomer met hare duizende goudgele bloemen de vervallen muren als met een gouden rand. Die plant groeit niet in de bosschen, niet op de vlakke, niet in de duinen; alleen op oude muren woont zij, en het liefst op vervallen kerken en kasteelen. In den omtrek van Haarlem vond ik haar alleen op Brederode. — Van waar komt zij? — Griekenland, de eenige ware bakermat der Europesche beschaving, is ook haar vaderland. De woeste rotsen van Nauplia en de Cycladen zijn haar eigenlijk gebied; in noordelijker streken kiest zij bij voorkeur oude muren en bouwvallen tot woonplaats. Ook zij is een trouwe vriendin van den Rijn; van Bazel tot Wezel vindt men haar op de meeste bouwvallen langs zijn oevers, maar ook daar alleen en niet veel verder dan een uur landwaarts in. — In Nederland is zij zeer verspreid, hetgeen zich laat verklaren uit de talloze vertakkingen der groote rivieren, waaraan ons land zijn oorsprong te danken heeft. — Zij groeit zoowel op het Valkhof bij Nijmegen als op den Utrechtschen dom, zoowel op de oude muren te Kampen en Zierikzee als op de St. Janskerk te 's Hertogenbosch. — Zij is dus voor Nederland eene nog meer kenmerkende en nationale plant dan voor Duitschland. Zou zij ook iets kunnen bijdragen tot staving van het verhaal der oude kronijken, waarin van een Rijntak langs Brederode gewaagd wordt?

Maar al is dit niet zoo, toch blijft de muurbloem mij lief. Waardiglijk staat zij aan het hoofd van de groote en belangrijke familie der Cruciferen. En als ik die lagchende dochter van Grickenland zie

op de sombere overblijfsels der middeleeuwen, is zij mij een symbool van de zegepraal der eeuwig jeugdige wetenschap op bijgeloof en ruw geweld.

Maar de muurbloem is niet de eenige plant, die bij voorkeur oude gebouwen tot woonplaats kiest. Het glaskruid (*Parietaria erecta* M. et K.) bezit dezelfde eigenschap; ook dit heeft op den bouwval van Broderode post gevat en spreidt daar aan den voet van den muur zijn donkergroene talrijke blaadjes en kleine onaanzienlijke bloemtrosjes uit. Er is ook eene flora der bouwvallen. — Gemakkelijk valt het te verklaren, dat sommige planten tot haar instandhouding bij voorkeur die stoffen opnemen, welke in oud en verweerd metselwerk voorhanden zijn; doch van waar die voorkeur? — Laat ons toch nooit meenen, dat de planten louter voortbrengselen zijn van zekere algemeene natuurkrachten, die wij slechts namen geven, zonder ze waarlijk te kennen! Ook de planten hebben karakters gelijk wij; — ook haar leven is even zelfstandig en rijk als het onze en wortelt even ondoorgrondelijk in het leven onzer groote moeder, de aarde.

Noordwaarts van Beverwijk wordt Kennemerland meer open en vlak, en slechts enkele oorden herinneren ons hier aan het oude Bosch. Onder deze noemen wij Assumburg en Marquette bij Heemskerk, Heilo, den Alkmaarderhout en eindelijk de houtgronden bij Castricum en Bergen. — De kasteelen van Assumburg en Marquette behooren tot de eerwaardige gedenkstukken uit den ouden tijd, die in Holland zoo schaars te vinden zijn. De bosschen rondom die plaatsen zijn vooral merkwaardig door den grooten overvloed van aardbeziën. De uitgestrekte aardbeziëncultuur om Beverwijk heeft wellicht aan dien overvloed in oude tijden zijn oorsprong te danken gehad. — In deze streken lag ook de geheimzinnige bouwval van het huis Oud-Haarlem, volgens de overlevering eenmaal de woning van het adellijk geslacht, dat later Haarlem heeft overheerd. Reeds in de 16de eeuw was dit kasteel een puinhoop, en van zijn vroegere geschiedenis is met zekerheid niets te melden. De verbazend groote gebakken steenen, die men uit de fundamenten opgraaft, worden nu nog gebezigd tot het bouwen van arbeiderswoningen.

De plantengroei in deze streken is gekenmerkt door rijkdom aan varens. Overal aan de walletjes, langs de wegen en aan de slootkanten vindt men de twee algemeenste soorten van het boschvaren (*Polystichum Filix mas* ROTH., en *P. spinulosum* D. C. var. *dilatata*); beide minder

algemeen in de omstreken van Haarlem, waar het gewone boomvaren (*Polypodium vulgare* L.) in de duinbosschen talrijker is.

Een uur gaans ten noordwesten van Alkmaar ligt een hooge duingroep, die door haar schitterend witte kleur en sierlijke omtrekken overal in het rond de aandacht trekt. Het zijn de duinen van Bergen en Schoorl, die den noordelijken uithoek vormen van de Kennemer duinketen en aan wier oostelijken rand zich de bosschen van Bergen uitstrekken. Die houtgronden behooren tot de wildste en oorspronkelijkste van Holland. Tusschen schaduwrijke dennenlanen strekken zich dichte boschjes uit, wier karakter wezenlijk van dat der Haarllemsche bosschen verschilt. Hier groeijen vooral de beuk en de lijsterbes in groot aantal; daarop volgen de berk, de hult, de den, de eik, de eschdoorn, de els en de sparren. De hult (*Ilex Aquifolium* L.) groeit hier zeer algemeen en plant zich, evenals de sparren in het Bloemendaalsche Bosch, uit zichzelf door zaden voort, een verschijnsel dat, voor zoover ik weet, in Holland eenig is en aan de diluviale gronden van de oostelijke streken des rijks herinnert. Ook de blaauwe boschbes (*Vaccinium Myrtillus* L.), eene plant, die op de heiden en in de bosschen van Gelderland, doch nergens elders in de duinstreken voorkomt, is hier door mij gevonden. Verder ziet men overal onder de lijsterbessen het vrouwenhaarmos (*Polytrichum*), in de zandige lanen de gewone heideplant (*Calluna vulgaris* SALISB.) en de brem (*Sarothamnus vulgaris* WIMM.), terwijl de lage weilanden in den omtrek hier en daar als bezaaid zijn met het fraai violetbloeiende harlekijns-standelkruid (*Orchis Morio* L.). — Het is als bevinden wij ons in een gansch andere streek, en de overeenkomst van den plantengroei der Berger bosschen met die der Oost-Nederlandsche bosschen en heiden is voor de natuurlijke historie van ons vaderland ten hoogste merkwaardig.

In deze streken lag van ouds de grens tusschen Kennemerland en West-Friesland, en welligt zien wij in de dorpswoningen nog het overblijfsel van een voormalig nationaal of liever stamverschil tusschen de Kennemers en Westfriezen, een verschil, dat ons den geweldigen en herhaalden strijd tusschen de Hollandsche graven en de Westfriezen in de middeleeuwen verklaart. Ten noorden van Beverwijk toch ziet men meer en meer de eigenaardige groen geverfde geveltjes met hun zonderlinge puntige of kroonvormige sieraden, die ten zuiden en rondom

Haarlem geheel ontbreken. Die geveltjes herinneren aan de woningen der Scandinavische en Noord-Russische landbewoners en niet minder aan de Tyroolsche en Zwitsersche Alpenhutten. Welligt kunnen zij bijdragen leveren tot een naauwkeuriger kennis van de verwantschap der oude Noord-Nederlanders met de Scandinaviërs en tevens met de bergbewoners van Midden-Europa. Meer en meer toch leert ons de ethnologie in het leven der volken dezelfde wet herkennen, die de botanie ons in het leven der planten aanwijst: „Gelijkheid van karakters in het hooge noorden en op de hooge gebergten.”

Van den bouwval van Brederode tot-aan het dorp Santpoort, bij het IJ, loopt een kronkelend beekje, de Broderosche Beek genoemd. Langs dat beekje strekt zich eene reeks binnenduinen uit, met hakhout beplant en bekend onder den naam van „het Neethof.” Naar de zijde van Bloemendaal zijn deze binnenduinen vrij hoog en met schilderachtige bosschen beplant. Hier liggen de Molen- of Schapenduinen, benevens de buitenplaats Wildhoef en het tegenwoordige Aelbertsberg, eene streek, niet minder schoon dan de binnenduinen van Heemstede. Wildhoef komt veel overeen met Saxenburg, waaraan die plaats bijna onmiddellijk grenst, en is waarschijnlijk een even oorspronkelijke, oude boschgrond. Op Wildhoef vindt men prachtige hooge witte populieren, met stammen van ongeveer 6 el omtrek. Deze echt nationale en te weinig gewaardeerde boom groeit in de omstreken van Haarlem van alle boomen het snelst en het hoogst en bereikt somtijds reusachtige afmetingen. Hij is tegen de zeewinden en het klimaat goed bestand en de eenige boom, die het lagchende voorkomen der Hollandsche bosschen nu en dan een verheven karakter geeft. Het sieraad van deze plaats is voorts een buitengewoon hooge sparreboom, die, evenals die van Elswoud, de eer van de ernst-hafte familie der Coniferen met waardigheid handhaaft. — Het is een fijne spar (*Abies excelsa* ROXB.); zijne houding is kegelvormig, van boven stomp, terwijl de zilverspar (*Abies pectinata* D. C.) eene meer breed pyramidale, spits toeloopende gedaante heeft.

Zeer onlangs vond ik op Wildhoef de fraaije zeefvormige aardster (*Geaster coliformis* P.), een zonderlingen paddestoel, die tot heden nergens dan in Engeland en in Nederland aangetroffen is ¹⁾.

¹⁾ In Engeland het eerst door den beroemden SOWERBY, in het laatst der vorige

De Molenduinen waren vroeger kaal of slechts met eenige eiken begroeid en met schapen beweid, tot omstreeks het begin dezer eeuw de toenmalige eigenaar ze met hout heeft beplant, voornamelijk met den-
nen, waarvan het zaad uit Noorwegen afkomstig is. — Als trotsche zuilen rijzen die Scandinaviërs omhoog; zij gevoelen zich hier te huis, en hunne donkere kruinen en roodachtige stammen vormen een schilderachtig geheel met het lichte groen der korte, gedrongene en grillig getakte oude eiken. Behalve de reeds genoemde *Euphorbia*, groeijen hier weinig zeldzame of karakteristieke planten, hetgeen uit de latere beplanting te verklaren is. In het najaar echter is de groenende bodem met fraaije en talrijke soorten van paddestoelen bedekt. Op de opene plaatsen ontwikkelt zich dan de gele pijpzwam (*Boletus luteus* L.) in verbazende menigte. Haar breede hoed en glimmende, kleverige, bruingele of goudgele opperhuid maken haar kennelijk genoeg. Dezen paddestoel vond ik het talrijkst op de Molenduinen en op al de buitenplaatsen achter Overveen, die in later tijd op de barre duinen zijn aangelegd. Ook in het Neethof is hij talrijk. Op dezelfde gronden, doch minder algemeen en liefst onder het jonge hout, groeijen in het najaar de rimpelzwammen (*Helvella lacunosa* AFZ.), kenbaar aan haar diep en onregelmatig gevoorden steel en witten of muisvalen, gerimpelden hoed, die in alle vormen tusschen een domineessteek en een bisschopsmyter afwisselt.

Aan het einde van het Neethof, bij Santpoort, ligt een rond heuveltje, met zware dennen begroeid. Hier herinnert ons het landschap aan Groenendaal en Boschbeek, en ook hier groeijen in het najaar de fraaije licht-oranje *Peziza aurantia* FL. DAN., die wij tot nog toe alleen ginds gevonden hebben. Beide plaatsen liggen ongeveer op eene lijn van noord tot zuid. Even zoo vindt men in de zeeduinen tusschen Overveen en Velsen, ongeveer tien minuten gaans van de landzijde, twee paddestoelen (de *Lycoperdon pyriforme* RUFF. en de *Tulostoma mammosum* MICH.), steeds in gezelschap met elkaar over eene zeer smalle en scherp begrensde streek, van noord tot zuid. — Dikwijls, wanneer

eeuw, in Nederland het eerst te Katwijk, in 1865, door mijn vriend, den heer N. DE VRIES, phil. student te Leiden. — De heer BERKELEY, de kunstigste waarnemer en beschrijver der Britsche zwammen, berigt mij omtrent deze plant, dat zij in Engeland zeer zeldzaam is en alleen in zandige weilanden van Norfolk en Suffolk moet voorkomen. Zij is door hemzelven echter nimmer gevonden.

ik op de duinen rondzwierf, herinnerden mij die paddestoelen, dat ik niet ver meer van de oostelijke helling verwijderd was.

Wij bevinden ons nu voor de lage weilanden, die zich van Santpoort langs het IJ in onafzienbare verte uitstrekken. Wij zien het dorp Sparendam en den stompen toren van Sparenwoude, doch ons oog zoekt te vergeefs naar de bosschen, die eenmaal aan dat dorp den naam Sperneriswalde gegeven hebben. — Een der laatste overblijfsels, het fraaije, maar als buitenplaats wel wat lage en vochtige Sparenhoven, viel door de hebzucht van onbarmhartige sloopers! — Maar . . . „das Gemeine muss man nicht rügen, denn es bleibt sich ewig gleich”, zegt GÖTHE.

Willen wij ons van het oude karakter dier laag gelegen bosschen eenig denkbeeld maken, dan begeven wij ons naar de houtgronden onder Zuid-Schalkwijk, ten zuidoosten van de stad. Hier ligt aan den Schalkerwijkerweg de hofstede Oosterspaarne, en een uur gaans verder, midden in de weilanden, het Schaker- of Schapenbosch. Dezen naam houd ik voor eene verbastering van „Sakerbosch” en eene herinnering aan het *Nemus sacrum*. Achter deze bosschen loopt, evenwijdig met den Schalkwijkerweg, een breed en ongelijk pad, dat nog door het volk de Woudweg wordt genoemd. Naauwelijks 40 bunders zijn hier thans met bosch bedekt. Die bosschen zijn vroeger buitenplaatsen geweest, doch thans wordt sedert vele jaren het hout er alleen tot brandhout geteeld. Elzen en wilgen waren er in den ouden tijd de voornaamste boomsoorten; de onophoudelijke aanplanting van esschen, als geschikter hakhout, doet de elzen meer en meer verdwijnen, en 't is zelfs, of zij er niet meer groeijen willen. De wilgen bekleeden hier nog steeds een voorname plaats; men kan zien, dat deze hier oorspronkelijk zijn, want wilgenplantsoen wordt hier niet van elders overgebracht, en toch heb ik er niet minder dan dertien soorten gevonden. Bijna de geheele wilgenflora van Haarlems omstreken is hier in een klein bestek vereenigd; in het duin groeijen meest de ruige wilg (*Salix caprea* L.), de geoorde wilg (*S. aurita* L.) en de kruipwilg (*S. repens* L.); bij de kommen en kanalen der Amsterdamsche duinwaterleiding de tweebastwilg (*S. amygdalina* L.), de witte w. (*S. alba* L.) en de purpere w. (*S. purpurea* L.). Hier zijn het vooral de witte wilg, de *S. stipularis* SM., de *S. cinerea* L. en de bindwilg (*S. viminalis* L.), die den boventoon voeren. — De wilg is dus hier het hoofdkenmerk van het bosch. Zeer algemeen en karakteristiek zijn hier

voorts in het vroege voorjaar de gele, zeer lage bloemen van het speenkruid (*Ficaria ranunculoides* MÖNCII) en de fraaije, grijs-stekelige, soms zeer groote bladrozetten van de moeras-distel (*Cirsium palustre* scop.), iets later de wilde kervel (*Anthriscus sylvestris* HOFFM.) en de roode koekoeksbloem (*Lychnis diurna* SIBTH.). Het is een eigenaardig schouwspel, dat deze drassige bosschen in de maand Mei aanbieden. Al is het buiten nog wat guur, in het bosch is het zoel, ja somtijds drukkend; tusschen het ongeveer 30 voet hooge, met hop (*Humulus Lupulus* L.) omslingerde schaduwrijke hakhout loopen smalle laantjes, met een nevelachtig, boschachtig donker in de verte; de koekoeks- en wilde kervelplanten zijn 4—5 voet hoog, en hare bloemen schitteren als onafzienbare roode en witte wolken. — Op de oude stammen vinden wij zeer sierlijke mossoorten, waaronder vooral de *Neckera complanata* SCH., met hare bevallige, lichtgroene, glanzige, platte blaadjes, en het *Brachythecium rutabulum* SCH., met zijne groote steenroode vruchtjes. Later is de bodem van het geheele bosch met het lange kleefkruid (*Galium Aparine* L.) begroeid.

De merkwaardigste en stellig een der oudste en oorspronkelijkste planten van het Schalkwijker Bosch is het springkruid of de wilde balsamine (*Impatiens Noli tangere* L.), een fraaije, hooge, geelbloeiende plant, die veel op de tuin-balsamine gelijkst, en wier zaaddoozen zich bij de geringste aanraking oprollen en de zaden ver weg slingeren. Deze plant is aan drassige gronden eigen, doch wordt door de bebouwing of bewerking dier gronden meer en meer uitgeroeid. Rondom Haarlem was zij vroeger veel talrijker. — Voorts groeit in dit bosch in het voorjaar de *Peziza tuberosa* BULL., een zeer zeldzame, schotelvormige zwam, die zich aan lange stelen uit kleine zwarte knolletjes ontwikkelt. Niet minder merkwaardig is op de hofstede Oosterspaarne de Italiaansche aronskelk (*Arum italicum* MILL.), eene plant, die hoogstwaarschijnlijk hier verwilderd is, maar die toch zoo vele jaren hier heeft standgehouden en zich zelfs heeft uitgebreid, dat men haar het burgerregt kan toekennen. Zij groeit om Haarlem op drie verschillende plaatsen.

Wanneer wij op een warmen zomerochtend een der talrijke hakbosschen binnendringen, zijn wij als in een heilgdom der natuur verplaatst; de dampkring is zoel en drukkend; de grond is zwart, zeer vochtig, minder begroeid dan aan de randen. Maar op sommige plekken

zien wij een opeenhooping van groen; groote pijlvormige, donkergroene, wit geaderde bladeren, en daartusschen groote bloemen, vreemd lichtgroen, als geopende peperhuizen van een voet lengte. In deze bloem of bloemscheede zien wij een knodsvormig ligchaam, aan welks benedeneinde de meeldraadjes en aanstaande vruchtjes zoo verwonderlijk fraai en regelmatig geplaatst zijn, dat wij onwillekeurig de natuur bewonderen, die in de meest verlorene schuilhoeken zoo getrouw hare majesteit volhoudt; — en die majesteit verloochent zich nooit. Op de armste plaatsen, te midden van vuil en onreinheid, op mesthoopen en in kelders, overal blijft de natuur zich gelijk, overal is zij edel en groot in hare werken. — Een troost voor hen, die zich op aarde misplaatst wanen.

Overzien wij nu nog eens in het algemeen de verschillende houtgronden, die wij hebben bezocht, dan vinden wij daarin vijf verschillende karakters. — Voorceerst de woeste boschjes in de duinvalleijen, gekenmerkt door den berk, ten tweede de bosschen langs en op de helling der zeeduinen landwaarts, gekenmerkt door den eik, ten derde de bosschen der binnenduinen, waarin de den een hoofdrol speelt; vervolgens de niet geheel vlakke, maar nu en dan golvende en met lage heuveltjes bedekte uit zand en humus gemengde gronden, die gekenmerkt zijn door eiken, iepen, populieren, beuken en linden, en eindelijk de lage, drassige, veenachtige gronden, het rijk van den wilg. — Zoo zien wij reeds over eene streek van weinige mijlen in den omtrek den magtigen invloed van den bodem op den plantengroei.

Het is een zonnige dag in het begin van Maart. Het geboomte in den Haarlemmerhout is nog dor; alleen de iepen zijn op hunne kale takjes met tallooze bloempjes bedekt; nergens zijn de boschjes zoo digt, of men kan den bodem zien; maar op dien bodem ontwikkelt zich een eigenaardig leven: Overal worden kleine aardkluitjes opgeheven; overal komen knoppen te voorschijn. — De eerste bloemen zijn geel en als kleine sterren, verbazend in aantal: het is de *Ficaria ranunculoides*. De lucht is nog koud, de wind scherp, maar de *Ficaria* kan er tegen, en haar vroege bloei is een deugd, die vergoed wat haar aan luister

ontbreekt. — Niet lang na de *Ficaria* ontwaakt een ander uit den winterslaap: de helmbloem (*Corydalis solida* Sm.), met hare rooskleurige of violette, sierlijke trossen. Zij is schooner en hooger dan de *Ficaria*, en de kinderen plukken haar bij menigte af, om haar straks verflensd langs den weg te laten liggen. — Het zijn maar bloemen! — Tusschen het geel en violet van deze beide bloemen spreiden zich weldra de breede, zeer verdeelde, lichtgroene bladeren van de wilde kervel (*Anthriscus sylvestris* Hoffm.) en de wilde Geranium (*G. Robertianum* L.) uit. — De eerste blaadjes ontspruiten nu ook aan de vogelkers, de vlier, de wilde kastanje, den haagdoorn en de papenmuts; het roodborstje zingt zijn eenvoudig, landelijk lied; hier en daar hooren wij ook den tjief-tjaf (*Phyllopneuste rufa*), die zijn eigen naam fluit. Het roodborstje heeft minder roem dan de nachtegaal, maar in zijn gezang is ook minder omhaal. Ik zou haast zeggen, het zingt eenvoudiger, hartelijker, minder om te schitteren. De zang van het roodborstje behoort bij de vroege lente, bij de *Ficaria* en de *Corydalis* en bij het afgebroken babbelend gezang der spreeuwen, dat ons altijd aan onze eerste jeugd herinnert.

Het gras wordt groener, de lucht zachter; de beuken, eiken en lindes laten hun eerste blaadjes zien; de loverachtige vruchtjes der iepen fladderen in den wind en overdekken den grond met jeugdigen tooi. — De *Ficaria* en *Corydalis* verwelken, en als haar opvolger komt de kleine hoenderbeet (*Veronica hederacifolia* L.), met ronde, gelobde blaadjes en lichtblauwe bloempjes; het aardveil (*Glechoma hederacea* L.) met lange kruipende stengels en helder violetblauwe bloemen, en eindelijk de *Veronica Chamaedrys*, een der talrijkste en bevalligste plantjes van onze omstreken. De stengels zijn teeder, dun, half kruipend; de blaadjes lichtgroen met gekartelden rand; de bloemen vrij groot, hemelsblauw, spoedig afvallend. — Daarom heet het in het Duitsch „Männertreue”, in het Hollandsch „Eerenprijs.” In beide benamingen ligt bittere ironie.

De vogels vermeerderen nu in aantal: De fluiters (*Phyllopneuste sibilatrix*) vliegt boven de hoge boomen uit en zingt daarbij zijn eigenaardig lied. Dat lied is zeer kennelijk, en reeds de gedachte daaraan brengt lente in ons gemoed. Het klinkt ongeveer: ti—ti—ti—titititititi—zzzzzwi.

De *Veronica Chamaedrys* blijft haar azuurblauwe bloemen rijkelijk

geven; zij wacht haar witte vriendin, de *Stellaria Holostea* L., de meikoningin van den Haarlemmerhout. Het gras is nu overal hoog, prachtig groen; hier en daar wiegelen reeds de bloemen der *Dactylis glomerata*, het eerste en laatste, het gemeenste gras in den Hout. De boomen zijn nu met helder groen bekleed. Het opschietende gras verbergt de onreinheden van den naakten grond en vormt met regt een kleed; er komt een soort van deftigheid, van netheid in de natuur; men ziet geen storende kale plekken; het is als een zondag, als een bruiloft, — en de menschen volgen de natuur na en maken hunne huizen schoon. — Dan komt de koningin van den Hout, de *Stellaria* te voorschijn; met duizende stervormige, rank gesteelde bloemen tooit zij het lichtgroene gras; hare bloemen zijn zoo wit als sneeuw en zoo rein als waren ze uit papier geknipt. — De zachte voorjaarsregen heeft opgehouden; het reukgras (*Anthoxanthum odoratum* L.) verspreidt in den vooravond den geur van den Waldmeister, die in Haarlems omstreken in het wild ontbreekt. Hoog in de oude boomen hoort men het „koe koerrr” van de houtduif, in de verte den koekoek, en als grondtoon den golvenden rhythmus der kikvorschen.

Met het verwelken der *Stellaria* komt een ander tijdperk. De wittebroodsweken duren kort, en het proza des levens komt in de gedaante van lange, wiegelende grashalmen, hoog opgeschoten roode koekoeksbloemen en geraniums en groote boterbloemen. De *Chelidonium majus* vertoont zich met hare zeegroene bladeren en flodderige gele bloemen in alle boschjes, de roode klaver (*Trifolium pratense* L.) en de donkerblauwe bruinelle (*Prunella vulgaris* L.) op alle grasvlakten. De netheid, de harmonie verdwijnen meer en meer, en een zekere woeste weelde herinnert aan den mannelijken leeftijd van een losbol. — Hier en daar zien wij kale plekken tusschen de spichtig opgeschoten planten doorschemeren. De eiken en beuken worden donkergroen; het gezang der nachtegalen word schaarscher, en het kort afgebroken lied van den wiewelaar heeft iets van een berouwvol klagen en herinnert ons aan het „Nessun maggior dolore” van FRANCESCA DA RIMINI.

Van de grassen komt de kropaar (*Dactylis glomerata* L.) met haar dikke, topzware bloemaren het eerst, daarna de vossenstaart (*Alopecurus pratensis* L.), het trilgras (*Briza media* L.), de windhalm (*Aira caespitosa* L.), het kamgras (*Cynosurus cristatus* L.), het zachtharig havergras (*Avena pubescens* L.), het zorggras (*Holcus lanatus* L.),

waarvan de breede pluimen in alle tinten tusschen wit, rooskleur en violet schitteren, en eindelijk het gele havergras (*Avena flavescens* L.), met zijn hooge, zeer uitgespreide, fijnbloemige, gele pluimen. Zoodra dit gras zijn bloemen in volle pracht laat zien, zijn wij midden in den zomer, en is de maaitijd daar. — Dan wordt het bosch zeer alledaagsch; het kort afgesneden gras herstelt zich nimmer van de gruwzame mishandeling; al de schoone bloemen zijn verdwenen —

• Men kent en vindt haar standplaats zelfs niet meer.”

De natuur wordt eentoonig en doodsch. Het is drukkend warm; er heerscht een onheilspellend zwijgen; slechts het zacht gesnap van het kersenpikkertje (*Muscicapa grisola*) of het gebrom eener groote vlieg breekt de angstige stilte van den middag des jaars. — Alles haakt naar verandering, naar uitkomst.

Daar komen zij, de zwarte en vaalgele kolossen, de „magni montes avolsaque saxa”, van Lucretius; daar komen zij, de donderwolken, met haar ontzagwekkende vormen en kalme, maar geweldige bewegingen, de heerlijkste beelden der altijd woelende, magtige natuur; in alle landen en klimaten gevreesd en bewonderd. De lucht wordt zwart en vaal, en aanhoudende donder- en regenvlagen jagen ons huiswaarts.

Vele weken duurt het eer er weder vrede komt in de ontstelde natuur. Weder bezoeken wij onzen Hout en vinden alles veranderd. Het is alsof er een nieuw leven is ontwaakt; het mos is groen en frisch; het jonge hout is met nieuwe blaadjes, het lage gras met nieuwe gele en violette bloemen bedekt (*Crepis virens* VILL. en *Centaurea Jacea* L.), en op de schaduwrijkste plaatsen is het mos door de hoedjes van den sierlijken *Cantharellus cibarius* FR. verguld. Die gele, schelpvormig omgebogen paddestoelen blinken als gouden sieraden op groen fluweel, en rondom, in alle boschjes, langs alle paden verrijzen nu de zonderlinge kryptogamen, die wij onder den naam van paddestoelen kennen. Nu eens in kleine groepjes staat op een enkele plaats de scharlaken-roode, wit gevlekte *Agaricus muscarius* L. Zeer algemeen is de witgesteelde, wit en roodgeklekte, zeer breekbare *Russula emetica* FR. en de *Agaricus phalloides* FR., met witten of geelachtigen, soms schubbig en knolvormenden steel. Neemt u in acht: alle drie zijn zeer vergiftig. — Bovenal talrijk is de onschadelijke *Boletus edulis* BULL., die dikwijls verbazend groot wordt, en de *Scleroderma*, een ronde, knolachtige zwam, die in vorm en kleur overeenkomt met een aard-

appel. Op sommigen dier *Scleroderma*'s groeit een woekerzwam (de *Boletus parasiticus* BULL.), een in Europa zeldzaam gewas, dat in Nederland tot nog toe alleen in den Haarlemmerhout is gevonden, dicht bij de plaats, waar de goede LAURENS COSTER eenmaal zijn letter sneed.

Met het aankomen van deze zonderlinge planten wordt het loofdak der boomen al ligter en doorschijnender; de bladeren der kastanjes beginnen het eerst en worden geel, de beuken donker bruinrood aan de toppen. De wind wordt koeler, en het realistisch, doch welluidend gekwink der doortrekkende vinken doet ons gedenken aan de genietingen van het gezellige leven.

Wederom komt een tijd van storm en regen. Het tooneel verandert meer en meer. Wij komen in den Hout terug als de eerste vorst den grond heeft verstijfd. Die grond is bruinrood door de afgevallen bladeren; de zon komt bloedrood op en kleurt de grijze stammen en takjes met haar schijnsel. De boomen zijn bladerloos en trekken de aandacht door de grijze en gele korstmossen (*Parmelia*), die hen bedekken. — Op de jongste, gladde stammetjes zien wij tallooze zwarte plekkjes; door het vergrootglas schijnen het vreemde letters of hieroglyphen. Het is het schriftmos (*Ophegrapha*). De bladmossen zijn nu in volle kracht; in den Hout zijn het talrijkst *Mnium hornum* HEDW., met groote ovale vruchtjes, *Catherinea undulata* W. et M., met gekrulde blaadjes en vogelbekachtige, gedraaide, gesnavelde vruchtjes; het *Climacium dendroides* W. et M., met zijne bladkroontjes; het *Ceratodon purpureus* BRID., dat de opene, zandige gronden onder het jonge hakhout bloedrood kleurt, en vooral het prachtige *Polytrichum formosum* HEDW., dat donker fluweele plekken vormt op den golvenden grond. De frambozen hebben ook nu haar blad niet verloren, maar vormen groene, van verre zichtbare boschjes in de boschjes. Hier en daar huppelen meezen door de takken en fluiten met schellen, fijnen toon; de ekster springt kwetterend voor ons uit, en hoog in de lucht hoort men het rauwe gekras der kraaijen. In den toon van beide vogels, vooral wanneer er twee of meer bijeen zijn, ligt een eigenaardig twistziek karakter. Het is als hoorden wij menschen.

Maar de lucht wordt graauw; de sneeuw begint te vallen en bedekt spoedig de takken der sparren met een witten rand.

Die sparren zijn klein en armoedig, en een sterke verbeelding alleen brengt ons Noorwegen of Zwitserland voor den geest. — Gelijk met het

Hollandsche Bosch is het ook met den Hollandschen mensch. — Klein blijft hij, wanneer hij, door verwaande redenering verblind, anderen wil navolgen; groot kan hij worden, wanneer hij zich volmaakt volgens eigen aard en aanleg. — Maar zoolang in het Hollandsche Bosch nog de sporen van den natuurlijke plantengroei gevonden worden, zoolang wanhopen wij niet aan het behoud onzer nationaliteit en van het oude Hollandsche volkskarakter.

At spes non fracta.

AANTEKENINGEN.

1. Woud zonder genade. Zie daaromtrent L. PH. C. V. D. BERGH, *Handb. der Middel-Nederl. Geographie*, bl. 98, en A. G. R. SCHAYES, *les Pays-bas avant et durant la domination Romaine*, I, 340, 342.

2. Haarlemmerhout. In eene grafelijke rekening van 1304 heeft men opgeteekend gevonden: »twee wilde ossen ende een hert uten houte van Harelem." Zie v. D. BERGH, *Handb. der Middel-Nederl. Geog.*, bl. 99, 152. In 1275 was het Houtvesterschap van den Harelemmerhout een aanzienlijke betrekking. Zie AMPZING, *Haerlem*, bl. 92.

3. Baduhenna. Dit bosch wordt vermeld door CAESAR, *de Bell. Gall.*, VI, 10, en TACITUS, *Ann.*, IV. De naam doet denken aan Batua, Bathua en Pagus Baduanus, vermeld in oude stukken van de 9de en 10de eeuw. Zie v. D. BERGH, *Handb. d. M. N. Geogr.*, bl. 199. Ik meen daarom, dat het in Gelderland gelegen heeft.

4. De Boom, het oudste wapen van Haarlem. Zie hierover v. OOSTEN DE BRUYN, *de stad Haarlem*, bl. 18; dr. D. J. VEEGENS, *Haarl. Vertellingen*, bl. 43, 50. Wij moeten hierbij niet denken aan een wapen in heraldieken zin; deze zijn van latere dagteekening; maar aan een zinnebeeld, welligt het symbool der godin, in den geest der Duitsche Irmenzuilen. — Over de vereering der boomen bij de oude Friezen leze men WESTENDORP, *Noordsche Mythologie*; v. D. BERGH, *Woordenboek der Ned. Myth.*; SCHAYES, a. b., II, bl. 336; ACKER STRATINGH, *Aloude Staat en Gesch. des Vaderl.*, II, bl. 384.

5. Bakenes. De overlevering aangaande de Bacchusdienst aldaar kan men in AMPZING'S en SCHREVELIUS beschrijvingen van Haarlem nalezen; voorts in v. LEEUWEN, *Batavia Illustr.*, 1243; WESTENDORP, a. b., 148; v. D. BERGH, *Ned. Volksoverl. en Godenleer*, bl. 89. — De oudheid van Bakenes wordt aangetoond in AMPZING, bl. 26 en 55, en v. o. DE BRUYN, bl. 64.

6. Hertha-dienst. Zie TACITUS, *d. M. Germ.*, 40; WESTENDORP, a. b., bl. 80, *Bat. Ill.*, 391; VEEGENS, a. b., bl. 49. — De heer VEEGENS veronderstelt, dat Hartjesdag van Hertha is afgeleid. — De onzekerheid, dat ooit een vrije jagt aan de Haarlemmers verzekerd is, blijkt o. a. uit AMPZING, bl. 74. — De zoon van Hertha (Ertha) was Mannus, van welken naam ons woord »man" is afgeleid. Zie ACKER STRATINGH, I, bl. 353. Welligt is ook de naam »Mannepad" daarvan afkomstig.

7. Haarlem (Vroegere naamsafleidingen van). Zie v. o. DE BRUYN, I, bl. 11, 13, *Bat. Ill.*, 675.

8. Harah. Tempelhut. Zie WESTENDORF, a. b., bl. 295, 297; SCHAYES, I, bl. 292; J. AB UTRECHT DRESSELHUIS, *de Godsdienstl. der oude Zeelanders*, bl. 118; v. D. BERGH, *Middel-Nederl. Geogr.*, bl. 299. Een mijner vrienden heeft van „harah” den naam Haarlem willen afleiden, even als de plaatsnamen Hargen, Herk, Herkenrade, en zelfs ons woord „kerk” van harah of harg worden afkomstig geacht; voorts ook omdat „alah” in het oud-Duitsch „heilig” beteekent. Zie v. D. BERGH, *Woordenboek der Ned. Myth.*, 136. De eerste naam van Haarlem kan dus geweest zijn „Haralah.” Ik acht deze verklaring wel dichterlijker, doch minder waarschijnlijk dan de afleiding van Heslem. Niet minder dichterlijk is het gevoelen van PETRUS SCRIVERIUS, die „Haarlem” afleidt van Sutherlem, een ouden plaatsnaam, voorkomende in de Kronijk van Egmond. Volgens AMPZING beteekent Sutherlem een plaats vol zoetigheid. Zie AMPZING, bl. 94. — Ook te Alkmaar schijnt in den heidenschen tijd een heilighdom geweest te zijn. De oude naam was „Alcmero” en beteekende „heilig meer.” Zie v. D. BERGH, *Middel-Ned. Geogr.*, bl. 161, 296.

9. Zuid-Schalkwijk bij Haarlem. Misschien is deze naam afgeleid van het oud-Duitsche woord „schelch”, hetwelk eene soort van hert of eland beteekende, dat in de oude Nederlandsche bosschen heeft geleefd. Zie ACKER STRATINGH, I,³ bl. 89.

10. Harald en Roruk. Zie v. O. DE BRUYN, I, bl. 13. WAGENAAR, *Vaderl. Hist.*, II, bl. 49. JOH. A. LEYDIS, *Chronicon Egmundunum*, 5.

11. Haarlemmerhout in 1426 omgehakt en op nieuw beplant. Zie dr. C. EKAMA, *het beleg van Haarlem in 1426*, bl. 34. Het Kaatsveld in 1755 beplant. Zie SMILMAN en VAN NOORDE, *Gezichten rondom Haarlem*. — Spanjaardsveld. Zie G. TYSSENS, *Gedichten*, 1720, II, bl. 6.

12. Duinen tusschen Haarlem en Heemstede, afgezand. Zie AMPZING, bl. 84.

13. Kraantje-lek. Zie v. D. BERGH, *Ned. Volksv. en Godenl.*, bl. 68. — Voor het gevoelen, dat omstreeks deze plaats een dorp moet gelegen hebben, pleit ook de naam „Buurweg”, zoo heette de schilderachtige weg, die langs het voormalige Volmeer naar den Zandvoortschen straatweg loopt en waar men thans zeer weinig „buren” vindt. De oude kastelein verhaalde ook van een kelder, dien men in zijne jeugd in die omstreken bij het graven had gevonden. — De naam Kraantje-lek is misschien de verbastering van een ouden plaatsnaam, waarin „lek” (laak, leek, laca) voorkwam in de beteekenis van eene grensscheiding, of van een water, hetzij een meer, een beek of eene rivier. Zoo is de naam Medemblik afgeleid van Medemelake enz.

14. Witte van Haemstede. Zie *Chronijk v. Holland, v. d. Klerk der Lage Landen. Kort Chronijkje*, bl. 22.

15. Rijntak langs Brederode, enz. — Hierover leze men de *Divisie-Chronijk*, 2e uitg., bl. VII; AMPZING, bl. 11 en 22; *Beschr. v. h. oude Batav. Zeestrand, s' Hage 1783*; ACKER STRATINGH, I, 198; v. D. HULL, *Oorspr. en gesch. der Holl. duinen*, bl. 67; v. D. BERGH, in NIJHOFF'S *Bijdragen v. Vaderl. Gesch. en Oudheidk.*, 1854, bl. 282, enz.

Ik kan hierbij nog voegen, dat de naam van de buitenplaats „de Rijk” onder Bloemendaal herinnert aan een rivieroever. Zie over de beteekenis van dit woord v. D. BERGH, *Middel-Ned. Geog.*, bl. 305.

De Divisie-Chronijk plaatst den voormaligen loop des Rijntaks bij Volmeer en Bentveld, dus in eene streek, die thans door de duinen is overzand, maar waar men aan de rigting der duinen nog zeer goed den voormaligen loop van een breed water kan herkennen. Heeft men daar ooit onderzoek gedaan? Op de kaart van Hollands Noorderkwartier in 1288, uitgegeven door mr. G. DE VRIES A.Z.N., ziet men door de gansche duinketen eene reeks van waterplassen en meertjes, die voor de meening pleiten, dat hier vroeger een water gestroomd heeft. Het meertje achter Bloemendaal

is daarvan een der laatste overblijfselen, en ook vooral merkwaardig, omdat het in geen verbinding staat met het afzakende duinwater, maar een waterbekken op zich zelf vormt.

16. Bentveld. In de lijst der Utrechtsche kerkgoederen uit de 10de eeuw komt de naam Benetfelda voor. Wordt hiermede Bentveld bedoeld, en heeft deze naam eene godsdienstige beteekenis, dan wordt daardoor de overlevering van het klooster in Mariënbosch versterkt.

17. De Blaauwe Trappen. Deze naam is overoud en heeft mij steeds herinnerd aan de »Fortrapa" bij Kinnem, waarvan melding is gemaakt in het charter van koning KAREL aan graaf DIEDERIK in 922, en omtrent wier juiste ligging groot verschil van meening heeft bestaan. Zie over Fortrapa, v. d. BERGH, *Midd. Ned. Geogr.*, bl. 59. De Blaauwe Trappen vormen met de duinen van de plaats »Jagt-lust" tot aan den Kruidberg een zeer oude en oorspronkelijke duinhelling, aan wier voet zich de kleiachtige weilanden van Brederode onmiddellijk uitstrekken.

18. Kan de naam Brederode ook afkomstig zijn van het oude Bretenheim of Bredheim van het Utrechtsche kerkregister? De bekende afleiding van »Breede roeden" komt mij onwaarschijnlijk voor. — Ik houd den oorsprong van dien naam voor Scandinavisch. Het Deensche woord »Bredde" beteekent »oever" of »strand", en »rode" afkomstig van het Deensch »rod", wortel, werd algemeen gebruikt om een plaats aan te duiden, waar het wilde bosch was uitgeroeid. Van daar ook ons woord »rooijen." — Misschien is ook de naam »Tetrode" de oude naam van het dorp Overveen en van een der oudste adellijke geslachten van Kennemerland, afgeleid van het Deensch »Tet" (Toet), »digt bij", omdat de plaats dicht bij Haarlem lag. — De geschiedenis der Denen in Kennemerland acht ik een hoogst gewigtig onderwerp voor oudheidkundige nasporingen, vooral ook omdat ik tussehen Noord-Nederland, Denemarken en Engeland een grooter ethnologische verwantschap aanneem dan tussehen Noord-Nederland en Pruissen.

19. Heerenduinen en Prinsenbosch Deze goederen hebben langen tijd aan het huis van Oranje-Nassau behoord en zijn na den dood van prins WILLEM III in andere handen gekomen. Zie A. LOOSJES P.Z.N., *Hollands Arkadia*, bl. 328.

20. Het voormalig slot Oud-Haarlem bij Heemskerk is zeker een der oudste kasteelen van Kennemerland geweest, misschien wel de zetel van de graven dozer gouw. In oude geschriften wordt het ook »het huis ter Lek" genoemd. — Zie *Nederl. Oudheden*, te Amsterdam bij J. v. ROIJEN, 1700, bl. 192. — Volgens AMPZING is het verwoest in 1436. Zie AMPZ. bl. 18. — Met zekerheid kan dienaangaande echter nog niets worden gezegd, omdat het aantal kasteelen in de omstreken van Beverwijk en Heemskerk zeer groot was, en men dikwerf de namen heeft verward. De bouwval wordt thans door den niet oudheidlievenden eigenaar geheel opgeruimd.

21. Wat de gevelversieringen van de Noordhollandsche dorpswoningen betreft, acht ik eene beschrijving en afbeelding daarvan uit een ethnologisch oogpunt hoogst wenschelijk, omdat die versieringen meer en meer in onbruik geraken. Omtrent den Scandinavischen, Tyroolschen en Zwitserschen stijl raadplege men G. SEMPER, *der Stil in den Technischen u. Tektonischen Künsten*, II, 288.